

STUDIE/STUDIES

Tvůrčí psaní ve vyprávěních / Creative Writing in Narratives¹

Pavel Jonák

Abstrakt

Článek poskytuje rámcový přehled vývoje českého tvůrčího psaní v prvních dvou porevolučních dekadách a dokumentuje průběh výzkumného projektu České tvůrčí psaní pohledem jeho zakladatelů. Za pomoci využití orálněhistorické metody se podařilo zachovat vyprávění dvou desítek narátorů z řad zakladatelů oboru. Čtyři nejvýraznější přístupy k výuce přibližuje formou případové studie.

Abstract

The article provides an overview of the development of Czech creative writing in the first two post-revolutionary decades and documents the research project History of Czech Creative Writing from the Perspective of its Founders. Narratives of two dozen narrators – the founders of the field – has been saved by using the oral history method. Four of the most significant approaches to teaching are presented in the form of case studies.

Klíčová slova: Tvůrčí psaní; orální historie; dějiny tvůrčího psaní.

Key words: Creative Writing; Oral History; Creative Writing History.

---

¹ Tato studie vznikla jako jeden z výstupů výzkumu „Dějiny českého tvůrčího psaní pohledem jeho zakladatelů“ podpořeného Grantovou agenturou Univerzity Karlovy (projekt č. 331121).

Úvod

Tvůrčí psaní si v Česku stále hledá své místo. Chybějí kvalitnější učebnice, chybí metodologie, chybí ostatně i jasně vymezení toho, co tvůrčí psaní vlastně je a k čemu by mělo vést.²

Takto hodnotil problematiku vyučování tvůrčího psaní spisovatel Václav Chochola, tehdy už z pozice absolventa Literární akademie. Revue Rukopis po sérii několika podobně kritických textů ukončila svoji činnost. Oficiálně z ekonomických důvodů. Byl rok 2009 a tehdy už zaběhlá soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého vstupovala do počátku svého konce. Symbolicky se tak uzavírala existence jediné české soukromé vysoké školy zaměřené na literární tvorbu. Škola vzešlá z rozvolněných poměrů devadesátých let ukončila roku 2015 definitivně činnost v insolvenci. Institucionální výuka tvůrčího psaní však do té doby v českém prostředí ušla velmi zajímavou cestu.

Teze Václava Chocholy stála u zrodu mého vlastního tázání. Jaké jsou dějiny českého tvůrčího psaní? Kdo jsou jeho průkopníci a v čem spočívají jejich pedagogické přístupy? A lze vůbec do výuky literárního psaní vnést jasnou a jednotnou metodologii? Už samotná pochybnost nad souslovím tvůrčí psaní přitahovala pozornost. Jakožto student a začínající pedagog jsem tehdy potřeboval znát odpovědi. Publikované rozhovory a články, příručky ani odborná literatura je však nedokázaly poskytnout. Aby bylo možné pochopit ještě stále živou historii českého tvůrčího psaní, objevila se přede mnou jako jediný možný použitelný princip metoda orální historie. Byl rok 2015 a já přestoupil ze zanikající Literární akademie na Katedru literární kultury a slavistiky Fakulty filozofické Univerzity Pardubice. Z té doby se datují první pořizené rozhovory na téma. Poslední rozhovor proběhl v letošním roce. Z bakalářského studia se téma přerodilo ve výzkum doktorského programu Soudobých evropských kulturních dějin na Fakultě humanitních studií a z jednotlivých rozhovorů vzešlo mnoho svébytných přístupů k výuce, které bych zde rád nastínil.

Co je tvůrčí psaní?

Pojem tvůrčí psaní je problematický, jde o doslovný překlad jeho anglické předlohy creative writing. Tento anglicismus se však v českém prostředí jednoznačně definici brání. Už jen z toho důvodu, že existuje mnoho vykladačů. Než tvůrčí psaní v zahraničí dospělo ke své současné podobě, prošlo ve Spojených státech amerických od konce 19. století zajímavým vývojem ve spojitosti s tradicí poetiky a rétoriky. Prožitek literatury takzvaně zevnitř se stal důležitým momentem v proměně anglistiky a americké literatury. Jako první použil spojení Ralph Waldo Emerson

² CHOCHOLA, Václav. Tvůrčí psaní na literární akademii – klenot, který je třeba přeštit. *Rukopis: revue o psaní: review of writing practice*. Praha Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2009, 4(6), s. 11.

při svém projevu *The American Scholar* na Harvard College 3. srpna roku 1837. Vyslovil v něm potřebu nové cesty ke studiu a tvorbě literatury. Literatury, která nebude závislá na evropské teorii ani praxi.³ Tento specifický přístup ke studiu se stal později organickou složkou výuky americké anglistiky. Vývoj moderní americké literatury a filologie je dodnes konfrontován právě s přístupy tvůrčího psaní jako s dalším nástrojem k prohloubení znalostí a vztahu s literaturou a jazykem. V poslední třetině minulého století se obor dostal už ve velmi rozvinuté formě do západní Evropy, kde je dones pevně zakotven nejen v akademickém prostředí.⁴

Tvůrčí psaní je ze své podstaty neustálým zaměřováním se na proces tvorby. Jak vzniká idea, jak se dostat od představ k formulacím. Jak napsat kvalitní, srozumitelný text, který bude dávat ideálně takový smysl, který se co nejvíc blíží záměru do textu vloženému. Kdybych chtěl zmapovat veškeré kurzy psaní, zcela jistě bych selhal. Na obor sám lze nahlížet velmi zeširoka. Opřel jsem se tedy o přístup, kterým definuje tvůrčí psaní Zbyněk Fišer, pro něhož je tvůrčí psaní nejen soubor technik i proces jejich užití, ale i transdisciplinárně utvářený vědní obor „*zabývající se teoretickými aspekty a didaktikou tvorby psaných textů a jejich uvádění do veřejné komunikace, včetně jejich sekundárního didaktického využití*“.⁵

Pole mého výzkumu je tak definováno dvěma póly. První můžeme označit za konzervativní, autorem se podle něj člověk může stát pouze sám. Tvůrčí psaní je tedy v jistém duchu učení se spisovatelskému řemeslu. Druhý pól je liberálnější, progresivní. Podle něj je tvůrčí psaní transdisciplinárně ukotveným přístupem založeným na kreativitě při procesu psaní. Tedy slovy Zbyňka Fišera: myšlením s tužkou v ruce.⁶ Kurzy tvůrčího psaní tedy nemají za cíl z nikoho udělat spisovatele, nabízejí mu cestu k prohlubování mnoha na sebe navázaných dovedností a schopností. Do výzkumu jsem vstoupil s předporozuměním, které pramení z výsledků bádání o americkém tvůrčím psaní. Zejména jsem pak vyšel z typologie Paula Dawsona, který dělí přístupy k výuce na *kreativní sebevyjádření, gramotnost, řemeslo a čtení zevnitř*.⁷

³ MYERS, David Gershom. *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*. Chicago: The University of Chicago Press, 2006 [1996], s. 31; DAWSON, Paul. *Creative Writing and the New Humanities*. London; New York: Routledge, 2005, s. 33.

⁴ V českých monografiích je kořenům věnováno vždy pouze pár odstavců. Základní povědomí o kořenech oboru viz zejména: MYERS, David Gershom. *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*; DAWSON, Paul. *Creative Writing and the New Humanities*; MCGURL, Mark. *The Program Era: Postwar Fiction and the Rise of Creative Writing*; Cambridge: Harvard University Press, 2011; BENNETT, Eric. *Workshops of Empire: Stegner, Engle, and American Creative Writing during the Cold War*. Iowa City: University of Iowa Press, 2015.

⁵ FIŠER, Zbyněk: TVŮRČÍ PSANÍ. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [Online] Dostupné z URL: < https://www.czechency.org/slovník/TVŮRČÍ_PSANÍ > [Cit. 2022-02-11].

⁶ O myšlení s tužkou v ruce mluví právě Zbyněk Fišer, je však třeba upozornit na fakt, že existuje užší pojetí, které staví na možnosti věnovat se studiu spisovatelství. Zde se ocitají například i kurzy akademického psaní.

⁷ Viz kapitoly *Creative self-expression, Literacy, Craft, Literature from the inside*. In: DAWSON, Paul. *Creative Writing and the New Humanities*, s. 50–80.

Podnětné bylo porovnat americké a československé poměry v literární a literárněvědné kultuře. Zatímco v USA se tvůrčí psaní objevilo v posledních dekáдах 19. století a ve dvacátých letech 20. století se stalo prvkem, který sjednotil dvě hlavní funkce kateder anglistiky (výuku psaní a výuku literatury),⁸ bohemisté soustředili svou pozornost na ruský formalismus. Roku 1926 založený Pražský lingvistický kroužek pak v konfrontaci s ním vnesl na světlo světa pražský strukturalismus.⁹ Šlo tedy stále o studium literatury za pomoci čtení, nikoli za pomoci vlastního psaní. Po druhé světové válce zažívaly americký i československý přístup složité období. Tvůrčí psaní se stalo mocenským nástrojem k rozšíření kulturního vlivu amerických univerzit a přišlo o svůj původní smysl.¹⁰ Pražská škola po komunistickém převratu podlehla postupně „destrukci a autodestrukci“.¹¹

Projekt „Dějiny českého tvůrčího psaní pohledem jeho zakladatelů“

Sledovat genezi a vývoj soukromých kurzů bylo zejména v éře internetu prakticky nemožné, proto jsem se rozhodl zaměřit na institucionalizované kurzy v pomaturitním vzdělávání. Kurzy vznikající na vyšších a vysokých školách a na univerzitách. Rozhovory jsem vedl se samotnými pedagogy a jádrem vyprávění se staly zejména jejich přístupy k výuce. Tvůrčí psaní se v české literární kultuře od svých počátků vyvíjí několika směry, které jsou mnohdy až v kontrastním vztahu. Inspirační zdroje pocházejí jak ze zahraničí, tak i z české literární a literárněvědné tradice. Každý z průkopníků přišel s vlastním pojetím výuky. Naděje, že se tvůrčí psaní stane samostatnou vědní disciplínou, se však zatím nedaří naplnit. Jako ilustrační příklad se podívejme na reakci Pavla Kohouta na založení Literární akademie: „*Psaní je do značné míry výsledkem iracionálního procesu. Myslím si, že výuka psaní – i když se stalo oblíbeným zaměstnáním řady mých přátel – může sice studenty kultivovat, ale nemůže je naučit psát. Jediným učitelem si může být autor sám. Nakonec mu příliš nepomohou ani kritické reflexe čtenářů či profesionálních posuzovatelů.*“¹²

Zdejší literární i akademická obec obor tolerují, většinou se ale od něj podobně distancují. Představovaný projekt si klade za cíl zejména zachování paměti narátorů z řad samotných zakladatelů disciplíny a zprostředkování jejich narativů. Nejde jen o to přispět do vědecké diskuse. V případě dějin českého tvůrčího psaní jde v podstatě o nastavení agendy, jde o to tuto diskusi zahájit. Rád bych zlepšil obraz oboru a pomohl důkladně pochopit jeho

⁸ MYERS, David Gershom. *The Elephants Teach*, s. xii.

⁹ SLÁDEK, Ondřej. *Slovník literárněvědného strukturalismu A-Ž*. Praha: Host, 2018, s. 562.

¹⁰ MYERS, David Gershom. *The Elephants Teach*, s. xii.

¹¹ SLÁDEK, Ondřej. *Slovník literárněvědného strukturalismu A-Ž*, s. 562.

¹² KOHOUT, Pavel. "Čas je můj přítel..." *Host*, 2000, 16(1), s. 7.

kořeny. Inspirací mi v mnohém byla monografie *Dějiny AMU ve vyprávěních editorů Martina France a Lenky Krátké*.¹³ Samotné výzvy a mnohá poznání přinesla ale jak jinak než samotná praxe.

Zkoumaným rozmezím jsou primárně roky 1989 až 2015, tedy roky nástupu demokracie a krachu Literární akademie, soukromé vysoké školy Josefa Škvoreckého. Volba je to praktická i symbolická. Literární akademii skončil jeden z experimentů českého vysokého školství. Původní záměr realizovat nahrávání ověřeným orálněhistorickým přístupem jsem musel hned po prvních frekvencích přehodnotit. Z dlouhého vypravování životního příběhu totiž u mnohých narátorů sešlo, jednoduše nesouhlasili. Přejít jsem tak mnohdy musel rovnou až k tématu samotné výuky. Narátoři staršího data narození se nezdráhali vyprávět svůj příběh celý, mladší narátoři se však na tento úkon obecně necítí. Na první nestrukturovanou část přímo navazuje expertní interview, kterým jsem si kladl za cíl vybídnout narátora k popsání podrobností samotné výuky a její případné metodologie. Projekt jsem předem dimenzoval na 40 rozhovorů, už po jeho prvním realizovaném roce však bylo jasné, že u většiny narátorů bude realizován pouze jeden rozhovor. Doposud jsem realizoval 25 nahrávání s 23 pedagogy (5 ženami a 18 muži¹⁴), přičemž jednotlivá setkání trvala od 20 minut do bezmála 3 hodin. Celkový nahraný čas je momentálně něco málo přes 27 hodin.¹⁵

Složení skupiny a metody získávání narátorů

Skupinu narátorů spojuje společný zájem o literární psaní a jeho výuku. Jde však pouze o předpoklad, který nevede nutně k poznání ostatních kolegů v oboru. Stejně jako je psaní ryze osobní, do sebe sama ponořenou aktivitou, ani jeho výuka není přirozenou podmínkou pro vstup do jakési komunity pedagogů. Vlastně se dá říct, že žádná taková komunita nikdy přirozeně nevznikla. Výjimkou jsou pouze pracoviště, kde vyučuje více učitelů tvůrčího psaní, a ani tam dle narátorů často k žádnému družení nedocházelo. Nebylo žádnou výjimkou, že o mnohých solitérech ostatní pedagogové nevěděli po celou dobu jejich působení. Takovým byl například Jan Vodňanský, který vedl semináře pod názvem *Literární tvorba* na Institutu základů vzdělanosti a na něj navazující Fakultě humanitních studií už od devadesátých let. O aktivitách jeho ani fakulty se tedy kolegové z oboru prakticky nikdy nedozvěděli. Ne každý měl a má tu potřebu poznávat ostatní kolegy či jejich styl výuky. Problému fragmentace, rivality i osobních sympatií a antipatií, na který u takovýchto skupin upozorňuje Jiří Hlaváček, se však vyhnout nedalo.¹⁶

¹³ FRANC, Martin a Lenka KRÁTKÁ, ed. *Dějiny Akademie múzických umění ve vyprávěních*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2017. Mnohé zkušenosti přinesla také zpráva z průběhu výzkumu v časopise *Illuminace*: KRÁTKÁ, L. Realizace orálněhistorických rozhovorů jako nedílná součást zpracování dějin AMU. *Illuminace*, 2015, Vol. 27 (4): 55–67.

¹⁴ Tabulka 3.

¹⁵ Tabulka 1.

¹⁶ HLAVÁČEK, Jiří. Promarněné naděje? Praktické a etické problémy orálněhistorického

Předběžný seznam narátorů tedy vzešel z rešerší v tisku a z excerptce již zmiňovaných sborníků či tématu věnovaných monografií.¹⁷ Nejdůležitější zdroj pro mě představovaly soupisy a sylaby předmětů zveřejňované na stránkách jednotlivých akademických pracovišť. Na tento prvotní seznam zhruba deseti pedagogů se nabalovali další narátoři za pomoci metody „sněhové koule“ (snowball sampling)¹⁸. Další jména se objevila ve vyprávěních narátorů i v odpovědích na dotazy směřované vedení jednotlivých humanitních a filosofických fakult. Výjimečně byl mezi narátory zařazen i pracovník, který sám nebyl lektorem, nicméně jeho vyprávění do celého kontextu přinášelo cenné kontextuální informace. Takovým příkladem je Václav Křištof, bývalý majitel a dlouholetý ředitel Literární akademie. Za zmínku stojí i rozhovor s Reném Nekudou, který zažil na Literární akademii přechod z pozice studenta a absolventa do role pedagoga.

Pro samotná nahrávání jsem vždy souhlasil s místy dle výběru samotného narátora. Šlo často o veřejný prostor, což s sebou přineslo nejednu komplikaci. Šlo mi ale hlavně o uvolněnou a přátelskou atmosféru. Někteří literáti si zvolili své oblíbené kavárny, čajovny i hospody. Celkem bylo realizováno dvacet dva prezenčních interview. Zatímco domácí prostředí vlastního bydliště si zvolilo pět, místo svého zaměstnání šest, veřejné místo k setkání si prozatím vybralo jedenáct narátorů.¹⁹ Vyložit si to lze jako potřebu chránit si své soukromí (nenabízet

výzkumu tzv. intelektuálních elit. In: MÜCKE, Pavel a Martin BRYCHTA, ed. *Na hranicích mezi minulostí a přítomností: současné perspektivy orální historie*. Praha: Česká asociace orální historie, 2016, s. 112.

¹⁷ Soudobým tvůrčím psaním se během posledních dvaceti let věnovalo několik monografií, diplomových prací či odborných článků. Žádný se však do hloubky nezabýval dějinami oboru. Dokonce i dějinný kontext ze zahraničí je prezentován přinejmenším zjednodušeně či zcela zkráceně. Jde však o cenné prameny pro poznání dobového myšlení. Z monografií předkládám: BERKOVÁ, Alexandra. *O psaní*. Praha: Trigon, 2014; DOČEKALOVÁ, Markéta. *Tvůrčí psaní pro každého*. Praha: Grada, 2006-2010; DVORÁK, Jan, ed. *Psaní jako sebevyjádření*. Hradec Králové: Gaudemus, 1998; FIŠER, Zbyněk. *Tvůrčí psaní: malá učebnice technik tvůrčího psaní*. Brno: Paido, 2001; FIŠER, Zbyněk. *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole*. Brno: Doplněk, 2005; FIŠER, Zbyněk. *Tvůrčí psaní v literární výchově jako nástroj poznávání*. Brno: Masarykova univerzita, 2012; FIŠER, Zbyněk – HAVLÍK, Vladimír – HORÁČEK, Radek. *Slovem, akcí, obrazem*. Brno: Masarykova univerzita, 2010; GAJDOŠ, Jülius. *Od (tvůrčího) psaní ke scénickému umění*. Praha: KANT, 2012; HRDLIČKA, František. *Průvodce po literárním řemesle*. Praha: Votobia, 2008; KOŽMÍN, Zdeněk. *Tvořivý sloh*. Praha: Victoria Publishing, 1995; KUPCOVÁ, Helena, ed. *Krok k autorské existenci*. Praha: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2002; MALÝ, Radek, ed. *Metody výuky tvůrčího psaní, aneb, Jak se v Česku učí psát*. Praha: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2013; PAVLOVSKÁ, Marie, ed. *My, ty, oni, aneb, Tvůrčí psaní* na Pdf MU. Brno: Masarykova univerzita, 2008; SKORUNKA, František. *Úvod do tvůrčího psaní*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 2006.

¹⁸ HLAVÁČEK, Jiří. Promarněné naděje? Praktické a etické problémy orálněhistorického výzkumu tzv. intelektuálních elit. In: MÜCKE, Pavel a Martin BRYCHTA, ed. *Na hranicích mezi minulostí a přítomností*, s. 113.; VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, s. 159.

¹⁹ Tabulka 2.

vlastní domov jako místo setkání) i jako potřebu volby svého přirozeného útočiště na jedné či prostoru tribuny na druhé straně. Pro přepis nahrávek okolní ruch samozřejmě představuje nemalé zatížení, zpětně ale tuto volbu hodnotím jako správnou.

České tvůrčí psaní ve vyprávěních

Představit chronologický vývoj oboru není snadné. Jde o pestrou škálu přístupů, které vznikaly souběžně, jak jsem už zmínil, leckdy aniž by o sobě navzájem jednotliví zakladatelé věděli. Pokusím se představit všechny přístupy s přihlédnutím k roku založení příslušných kurzů psaní.

České porevoluční status quo

Polistopadovou literární kulturu můžeme s Jiřím Zizlerem charakterizovat jako období, pro něž v dějinách moderní české literatury neexistuje analogie.²⁰ A do tohoto kontextu vstupuje námi sledovaná disciplína. Už od sedmdesátých let dokládá existenci kurzů Jaroslava Votršého na pražské DAMU Jan Vedral:

„Já nevím, jestli jsme tomu říkali tvůrčí psaní, nebo jestli jsme tomu říkali jenom psaní. Byla a je to součást sestavy předmětů na studiu na Divadelní fakultě AMU v oboru Dramaturgie a režie. Jako s učebním předmětem jsem se setkal tady, když jsem tady studoval mezi roky 1978 až 1981. A pak když jsem tady začal učit, od roku 1984 až doposud.“²¹

Roku 1983 zakládá Marek Stašek textařský obor na tehdejší Lidové konzervatoři v Praze. Už v létě roku 1990 se začíná přičiněním Antonína Přídala na brněnské JAMU rodit seminář s názvem Základy autorské tvorby²² a na Institutu základů vzdělanosti zahajuje své kurzy Jan Vodňanský. V roce 1992 začíná na Univerzitě v Hradci Králové vyučovat psaní Jan Dvořák se svou dcerou, Nellou Mlsovou.²³ Jan Dvořák zde těží ze své autorské a redakční zkušenosti z dob působení v královehradeckém nakladatelství Kruh. V roce 1993 zakládá Václav Křištof Soukromé gymnasium Josefa Škvoreckého se čtyřletým i osmičlým studijním cyklem, které se zaměřovalo na studium literatury a tvůrčí psaní.²⁴ V roce 1994 pak Zdeněk Kožmín a Zbyněk Fišer zakládají při Masarykově univerzitě v Brně první akademické pracoviště, Ateliér tvůrčího psaní.²⁵

²⁰ ZIZLER, Jiří. Otevřená dekáda. In: HRUŠKA, Petr, ed. a kol. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008, s. 9.

²¹ Z rozhovoru s Janem Vedralem, 21. 11. 2016.

²² PŘÍDAL, Antonín. Základy autorské tvorby na Divadelní fakultě JAMU. In: KUPCOVÁ, Helena, ed. *Krok k autorské existenci*, s. 89.

²³ MLSOVÁ, Nella. Psaní jako sebevyjádření. In: Zbyněk FIŠER (ed.). *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole*, s. 58–64.

²⁴ Soukromé gymnázium Josefa Škvoreckého. *Lidové noviny*. Praha, 12. 01. 1993, 6(8). s. 2.

²⁵ FIŠER, Zbyněk. Deset let Ateliéru tvůrčího psaní na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity

Následujícího roku Zdeněk Kožmín publikuje příručku *Tvořivý sloh*.²⁶ A na „Škvoreckého gymnázium“ nastupuje Alexandra Berková.²⁷ V roce 1996 zahajuje svoji činnost Vyšší odborná škola publicistiky v Praze, kde začíná vést kurzy psaní Václav Vokolek.²⁸ Téhož roku Václav Křištof připravuje Vyšší odbornou školu Josefa Škvoreckého, která odstartuje o dva roky později. V celostátním tisku se vede skeptická diskuse nad smysluplností takového oboru. Obdobně si počíná Konzervatoř Jaroslava Ježka, kde se pomaturitní kurzy pro dospělé transformují ve Vyšší odbornou školu. Roku 1998 ještě Jan Dvořák s kolektivem autorů publikují sborník *Psaní jako sebevyjádření*²⁹, kde představuje svůj model výuky, kterým je návrat k vlastním individuálním sebevyjadřování, tedy směru, který jde proti naučenému „vytěšňování subjektivitu“.³⁰ K roku 1999 datuje počátky literárního tvůrčího psaní na Slezské univerzitě v Opavě Lydie Romanská.³¹ O další rok později se pod záštitou Alexandry Berkové, Jana Vedrala a Oldřicha Krále zakládá Literární akademie, soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého.³²

V tisku se povětšinou v této době pojem tvůrčí psaní vyskytuje pouze v medailonech autorů, kteří buď obor vystudovali nebo jej vyučují (roku 1995 Raymond Carver; 1996 Josef Škvorecký; 1997 Michal Viewegh, 1999 Arnošt Lustig, Drago Jančar a Ian McEwan; roku 2000 Malcolm Bradbury a opět Arnošt Lustig). Omílá se téma „přirozeného“ talentu, který je postaven do opozice vůči „produktům“ literárních děl – tedy jakýmsi nepřirozeným výrobkům.³³ Jde o pozoruhodný odkaz na nepřijetí oboru ve veřejné diskusi. Zároveň tento pohled zrcadlí neustálou přítomnost spisovatelského mýtu o spisovateli-umělci vytrženém z běžné reality, o talentu jakožto nepochopitelné kvalitě, kterou jedinec buď disponuje, nebo ji postrádá. Na možnost vzdělávání v písemné kultuře se hledí skepticky. Přelomem tisíciletí však díky nově založené Literární akademii skokově vzrůstá diskuse o možnostech výuky psaní.

v Brně. In: FIŠER, Zbyněk (ed.). *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole*, s. 70–74.

²⁶ KOŽMÍN, Zdeněk. *Tvořivý sloh: malé traktáty a malé scénáře*.

²⁷ ČORNEJ, Petr. *Tvůrčí psaní ve výuce na pražské Literární akademii*. In: FIŠER, Zbyněk (ed.). *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole*, s. 44–57.

²⁸ Z rozhovoru s Václavem Vokolkem 7. 6. 2021.

²⁹ DVOŘÁK, Jan. (ed.). *Psaní jako sebevyjádření*.

³⁰ DVOŘÁK, Jan. *Prostě psaní*. In: DVOŘÁK, Jan. (ed.). *Psaní jako sebevyjádření*, s. 45–60.

³¹ ROMANSKÁ, Lydie. *Literární tvůrčí psaní*. In: DVOŘÁK, Jan. (ed.). *Psaní jako sebevyjádření*, s. 65–69.

³² Z rozhovoru

³³ Základní diskutovaná témata jsou čerpána v celostátním tisku, *Hospodářských novinách*, *Právu*, *Mladé frontě Dnes* a *Lidových novinách*.

Nové milénium

Po roce 2000 začínají své kurzy hned tři univerzity, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (Ivo Harák), Západočeská univerzita v Plzni (Jaroslava Nováková) a Univerzita Pardubice (Jiří Studený).³⁴ Přelom tisíciletí jinak jako by vývoj oboru ustálil. Objevují se nová jména lektorů, ale nové školy ne. Zkušenosti z praxe se transformovaly do prvních monografií. Zbyněk Fišer roku 2001 vydává učebnici *Tvůrčí psaní*³⁵ a Literární akademie vydává sborník ze své první mezinárodní konference pod názvem *Krok k autorské existenci*. O rok později vycházejí Jiřímu Studenému skripta *Drama jazyka*³⁶ a o další rok vstupuje do hry František Hrdlička svým *Průvodcem po literárním řemesle*. Z konference na půdě Masarykovy univerzity pak roku 2004 vychází sborník *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole*.³⁷ V roce 2006 pak František Skorunka vydává skripta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích s názvem *Úvod do tvůrčího psaní*.³⁸ Markétě Dočekalové vychází tentýž rok první díl z trilogie *Tvůrčí psaní*.³⁹ Další dva díly navazují v letech 2009 a 2010.⁴⁰ Dekádu uzavírá Jiří Studený svým uceleným přístupem teorie literatury a praxe tvůrčího psaní, který zachytil v monografii *Dramata jazyka*.⁴¹ Ne všechny pamětníky bylo možné vyzpovídat. Ať už kvůli pracovnímu vytížení, zdravotnímu stavu nebo jejich smrti. A ne všechny bylo možno kvůli rozsahu citovat v této studii. Ve zbývajících částech bych rád představil alespoň ty nejvýraznější přístupy k výuce psaní, které se podařilo zachytit právě díky terénnímu výzkumu.

Tvorba textu a scénáře

Marek Stašek vyvíjel vlastní metodu pro potřeby vzdělávání na dnešní Konzervatoři a VOŠ Jaroslava Ježka, kde od počátků vyučoval teoretické předměty v oboru *Tvorba textu a scénáře*. Textu primárně písňového. Avšak možností oboru bylo od počátků zaměřit se na jakýkoliv literárně-dramaticko-hudební žánr, proto bylo a je možné absolvovat jak autorským textařským albem, sbírkou básní či scénářem libovolného druhu. Obor vznikl na někdejší Lidové

³⁴ Analýza celostátního tisku.

³⁵ FIŠER, Zbyněk. *Tvůrčí psaní: malá učebnice technik tvůrčího psaní*, 2001.

³⁶ STUDENÝ, Jiří. *Drama jazyka: teorie a praxe tvůrčího psaní*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003.

³⁷ FIŠER, Zbyněk, ed. *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole*.

³⁸ SKORUNKA, František. *Úvod do tvůrčího psaní*.

³⁹ DOČEKALOVÁ, Markéta. *Tvůrčí psaní pro každého. Jak psát pro noviny a časopisy, jak vymyslet dobrý příběh: praktická cvičení*. Praha: Grada, 2006.

⁴⁰ Druhý díl: DOČEKALOVÁ, Markéta. *Tvůrčí psaní pro každého. 2, Naučte se vyprávět příběhy!, jak se píše povídka, novela a román?: praktická cvičení*. Praha, 2009 a třetí díl: DOČEKALOVÁ, Markéta. *Tvůrčí psaní pro každého. 3, Co je to televize?, dramatická tvorba, zábavná tvorba*. Praha, 2010.

⁴¹ STUDENÝ, Jiří. *Dramata jazyka: teorie literatury a praxe tvůrčího psaní*. Červený Kostelec, 2010.

konzervatoři pod názvem *Specializované kurzy pro pracující*. Šlo o večerní studium a započalo svoji existenci na pomezí let 1982–1983. Prvními pedagogy byli právě Marek Stašek a Drahoš Čadek.⁴² Marek Stašek tehdejší situaci popisuje slovy:

„Oslovil mě Ivan Vyskočil. Zaměření se začalo pozvolna vyvíjet, základ byla textařina a bylo jasné hned během prvního roku, že jenom textařina a jenom dva tři teoretické předměty... že to nejde.“⁴³

Pro přijetí nebyla vyžadována maturita, nicméně se vše transformovalo pomalu ale jistě do současné podoby tříletého oboru na vyšší odborné škole. Na pedagogických pozicích se střídala řada vyučujících, v podstatě se tak jednalo o podobný model, jaký nastavila později i pražská Literární akademie Josefa Škvoreckého; co pedagog, to jiný přístup: *„Neustále se to proměňovalo – každý z těch lidí přinesl svůj pohled, neexistuje žádná obecná pravda a konečný, definitivní názor na věc.“⁴⁴* Posléze se situace ustálila a na postu vedoucího oddělení léta figuroval Marek Stašek, kterého v této funkci vystřídal až v posledních letech Jiří Svěrák, pedagog mimo jiné semináře tvorby písňového textu. Během výuky teoretických předmětů, jako jsou poetika či teorie verše, začali pedagogové aplikovat psaní jakožto metodu zažívání si poznatků v praxi. Ze své podstaty by se tato metoda dala nazvat *tvůrčí čtení*, nebo spíše *tvůrčím psaním ke tvůrčímu čtení* a naopak, jak vysvětluje sám Marek Stašek:

„Vnímám pojem tvůrčí psaní tak, že by se to mělo jmenovat tvůrčí čtení. Lidi by se měli vlastně učit číst, protože jim to vytváří kritéria a učí se také číst tím, že píšou. Jestliže dostávají základy teorie verše, co jsou to veršové systémy a podobně, tak si začnou uvědomovat jisté souvislosti a vytvářejí si kritéria. Protože jaképak psaní, když tam není reflexe.“⁴⁵

Nejprve šlo v podstatě o zadávání domácích úkolů na základě aktuálně probraných témat z teoretických předmětů. Například po aktuálně probraném typu verše následovalo vypořádávání se s jeho náležitostmi. Stejným principem docházelo k zažívání si formálních záležitostí nejen veršových systémů, ale i poetických útvarů, přes figury a tropy až po celé básnické formy. To samé pak probíhalo i v prozaických či dramatických útvarech. Protože však docházelo ze stran studentů k neplnění zadaných úkolů, dospěli vyučující k potřebě psát texty v rámci vyučovacích hodin, což, jak popisuje dále Marek Stašek, vedlo postupem času k propracované metodice seminářů, jejichž nedílnou součástí se stalo psaní přímo v hodinách:

⁴² Dramaturg a autor Marek Stašek a písňový textař Drahoš Čadek. Z rozhovoru s Markem Staškem 2. 11. 2016.

⁴³ Z rozhovoru s Markem Staškem 2. 11. 2016.

⁴⁴ Z rozhovoru s Markem Staškem 2. 11. 2016.

⁴⁵ Z rozhovoru s Markem Staškem 2. 11. 2016.

„Neosvědčila se jedna věc, přístup, který bych nazval liberálnější. Například v teorii verše. Musel jsem přistoupit k tomu, že se vše bude psát na místě, i kdyby došlo k tomu, že (studenti) pochopí jenom řemeslo. Jde opravdu jenom o to vstřebat do sebe jistou techniku, jistě řemeslné věci.“⁴⁶

Při tvorbě písňového textu se ocitáme na pomezí kreativity a znalostí jistých pravidel. Teprve až rozpoznáním těchto konvencí jsme postaveni před volbu, zda a kdy se držet zajetých kolejí a kdy se z nich vymanit. Jde tedy o podobný model jako v praxi poetiky. Zároveň ale i v seminářích písňového textu nejde pouze o zvládnutí formálních dovedností. Jak vysvětluje Jiří Svěrák, nalézt přístup k výuce nebylo jednoduché, obzvláště pokud se lektor nespokojí pouze s naplňováním formální stránky věci, pokud jde o hlubší kontext než jen o řemeslné znalosti. Přesto bylo řemeslo tím nejpodstatnějším a muselo se začít stavět právě na něm:

„Měl jsem představu, že v podstatě každý člověk swinguje. Že to lidi slyší. Pak jsem si později uvědomil, že to tak úplně pravda není. Jedna z věcí, která byla důležitá, byla naučit lidi slyšet a naučit je frázovat. Kdybys psal například alexandrín, tak si přece nebudeš pořád počítat slabiky. Verš musíš slyšet a pak to píšeš automaticky.“⁴⁷

Prvním úskalím je tedy nácvik frázování. Po zvládnutí formální stránky se však posouváme hlouběji, k obsahu samotného textu. Cílem je zvládnutí formální i obsahové stránky psaní. Obecně platí, že jednou z nejsilnějších funkcí semináře je práce ve skupině, kde se autoři setkávají se zkušenostmi ostatních. Síla skupiny urychluje celý procesu výuky. Jednou z věcí je četba a poznávání kontextu uměleckého světa (textů a písní, umění obecně), které kvůli časové dotaci musí probíhat ve volném čase studentů. Druhou věcí je pak práce přímo v seminářích, kde dochází k porovnávání textů vlastních i cizích. Přičemž jsou oba přístupy nerozlučně propojené: *„Slovník člověk upravuje na základě četby. (...) Buď jim to odhalíš, nebo to odhalí oni tobě. Funguje to na základě určitých znalostí, i teoretických znalostí. Kloube se to dohromady.“⁴⁸*

Konzervátor a VOŠ Jaroslava Ježka je specifická tím, že se jedná o denní studium, v podstatě o středoškolskou formu výuky, kdy se intenzivně pracuje pospolu. Je to důvod, proč je zde forma vyšší odborné školy mnohem vhodnější než vysokoškolské semináře, kde se tento druh skupiny tvoří velice těžce. Dalším aspektem je faktor, kolik je student schopen si z potenciálu skupiny vzít zpět. Zda je ochoten pustit názory ostatních do vlastní interpretace svého textu.

⁴⁶ Z rozhovoru s Markem Staškem 2. 11. 2016.

⁴⁷ Z rozhovoru s Jiřím Svěrákem 1. 9. 2016.

⁴⁸ Z rozhovoru s Jiřím Svěrákem 1. 9. 2016.

Může jít o zkratku ve vývoji autorského stylu, vlastně nejen stylu ale celé autorské osobnosti. Jako solitéři by ke vhledu do svého myšlení a své vlastní tvorby potřebovali třeba i několik let. Skupina může mnohé odhalit v mnohem kratším čase.

Psaní jako sebevyjádření

Tvůrčí psaní se i ve světě od počátku objevovalo nejprve na akademické půdě. Roku 1992 započal na Univerzitě v Hradci králové svou pedagogickou kariéru Jan Dvořák. Se svou dcerou Nellou Mlsovou založili model výuky nazvaný „Psaní jako sebevyjádření“.⁴⁹ Jan Dvořák vzešel z redakčního prostředí královéhradeckého nakladatelství Kruh (původně Východočeské nakladatelství v Hradci Králové), kde jako odpovědný redaktor působil nepřetržitě od roku 1966 až do roku 1992, kdy nakladatelství zaniklo. Ze své redaktorské minulosti využil zkušenosti s prací s autory:

„Přes tu redakční záležitost jsem vyzoroval určitou podobnost. U nás, když je někdo autorem, tak první, co potřebuje, je technika. Téma a jak téma zpracovat. Ocitá se na tenkém ledě, o co se opřít a jak pracovat. Já jsem vyšel z toho, že creative writing aplikují ve výchově autorů jako redaktor. Začal jsem uvažovat o redaktorské práci. U nás má redaktorská práce různé varianty, ale převládá model opravit nedostatky jazykové stránky a tím to končí. Dialog s autorem nad rukopisem není častý. Je veliký problém, jak vstoupit do hájemství autorského. Jestli vůbec nevstupovat nebo vstoupit. V jaké intenzitě vstoupit a jakým směrem.“⁵⁰

Psaní jako sebevyjádření sám Jan Dvořák poměrně ostře vymezoval vůči pojmu tvůrčí psaní. Podle něj by měl absolvent školy creative writing v českém prostředí veliké problémy se uplatnit. Bylo tedy třeba psaní aplikovat jinak, zejména v opozici k tradiční slohové výuce:

„Co je typické pro každého jedince? Že je individualita, ať v kladném či záporném slova smyslu. A ta individualita narazí na psaní. (...) Obdivujeme maličké děti, které patlají a do toho řeknou krásnou, téměř filosofickou myšlenku. A dospěli se tomu smějí. Dítě vytvoří bez zábran téměř umělecký text, ale co se stane dál? Ve škole přijde tam, kde se začne učit creative writing.“⁵¹

Slohová výchova podle Jana Dvořáka zničí sebevyjádření tím, že vytváří schémata a zásadně z tohoto schématu odvrhne veškerou individualitu, kterou

⁴⁹ MLSOVÁ, Nella. Psaní jako sebevyjádření. In: Zbyněk FIŠER (ed.). *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole*, s. 58–64.

⁵⁰ Z rozhovoru s Janem Dvořákem 18. 1. 2017.

⁵¹ Z rozhovoru s Janem Dvořákem 18. 1. 2017.

do textu vnese pisatel. Pokud žák vytvoří krásný text, bývá nepoužitelný z hlediska slohu. Je velký problém, jak zachovat individuální styl, který je nedokonalý a nemá uměleckou hodnotu:

„Když ale začneme všechno modelovat, tak se talent člověka utopí. Ten začne odvrhovat všechny tvůrčí dispozice, které má a začne se modelu přizpůsobovat. To bylo to první, co mě zarazilo, že je potřeba obnovit vztah. Nečekat to od učitele a nepoddat se tomu. Vzniká psaní jako sebevyjádření, protože každý pisatel vnáší do psaní své vlastní krédo.“⁵²

První počinem tam bylo navrácení vlastností pisateli. I když je dle Dvořákova názoru v tomto okamžiku už v podstatě pozdě. Daleko lepší by tak bylo aplikovat podstatu a postupy už od středoškolského či eventuelně nejnižšího stupně výuky. Jeho snem bylo, aby se Psaní jako sebevyjádření stalo samozřejmou součástí všech jazykovědných oborů, českého jazyka, slohové výchovy, literární výchovy, a zasadit se tak o návrat individuality do psaní. Na individualitu kladl důraz a vystavěl na ní celou svoji koncepci:

„Nevytřídil jsem vzorek studentů, ze začátku se psaní věnoval každý. Většinou v rámci teorie literatury. Později to začínalo nabírat grády a začínaly se vytvářet také texty na umělecké bázi. Zde samozřejmě byla upřednostněna rovina posluchačů, kteří měli větší ambice v psaní. Rozdvojení v tomto zde bylo patrné: psaní jako sebevyjádření (každý píše a každý by měl psát) a psaní jako tvůrčí proces (creative writing).“⁵³

Psaní zde tedy vnímá jakožto prostředek i cíl zároveň, využití psaní obecně a opuštění záměru směřovat k lepšímu a individualizovanému slovesnému projevu považuje za problematické, nicméně se v podstatě nebrání ani tomu: „Žádná cesta není cesta do pekel, nelze absolutizovat. Ale na každý pád je třeba každý z modelů zpracovat.“⁵⁴ Na fakultě semináře psaní rozdělil ve smyslu Psaní jako sebevyjádření (semináře neorientované na literární tvorbu) a Psaní jako tvůrčí proces (semináře orientované na literární tvorbu):

„Preferoval jsem volné modely. (...) Jsou určité modely, na kterých se všichni shodneme. To znamená takové to sebe-popsání svého života. Od svobodného psaní, deníkového psaní až po psaní, které má ráz umělecký. Měl jsem tu tížádosť, to se mi už nepodařilo, vytvořit kabinet psaní pro celou fakultu, pro celou univerzitu. A v rámci toho kabinetu, kdokoliv – matematik třeba nebo zeměpisec, by přicházel do toho kabinetu, aby se naučil, jak vyjádřit svoje emoce, dané tím vědeckým oborem, jak je vyjádřit psaním.“⁵⁵

⁵² Z rozhovoru s Janem Dvořákem 18. 1. 2017.

⁵³ Z rozhovoru s Janem Dvořákem 18. 1. 2017.

⁵⁴ Z rozhovoru s Janem Dvořákem 18. 1. 2017.

⁵⁵ Z rozhovoru s Janem Dvořákem 18. 1. 2017.

Touto snahou se shodoval se Zdeňkem Kožmínem a Zbyňkem Fišerem z Masarykovy univerzity v Brně. V jeho směřování dnes pokračuje jeho dcera Nella Mlsová a kolegové z Univerzity v Hradci Králové, kteří se snaží propojit tvůrčí psaní s didaktikou literární výchovy či didaktikou slohu. Otevřít výběrový seminář, který se vedlo vést v minulosti právě Janu Dvořákovi, se ale dnes nedaří. Jde opět v první řadě o pěstování individuálního stylu, nalezení vlastního vztahu k sobě samému a svému vlastnímu projevu.⁵⁶

Ateliér tvůrčího psaní

V Brněnském prostředí rozvíjel tvůrčí psaní Zbyněk Fišer, ten odkazuje na německý přístup k oboru, který je zaměřený více pragmaticky a prakticky. Toto pojetí je navíc úzce spjato s osobou Zdeňka Kožmína:

„Pojem (tvůrčí psaní) jsem slyšel dřív, než jsem poznal pana profesora Kožmína a dřív, než jsem se rozhodl pro to napsat o tom vlastně první monografii v Čechách, která vyšla v roce 2001, 2002 – na přelomu těchto let, s takovým komerčním podtitulem Malá učebnice technik tvůrčího psaní.“⁵⁷

V roce 1994 při návštěvě Berlína Zbyněk Fišer našel v knihkupectví monografie Lutze von Wenera, který v té době měl už vlastní soukromou školu tvůrčího psaní a jehož přístup byl v té době už velmi rozvinutý. Nejednalo se pouze o takzvaně obyčejné literární psaní, ale i toho, co lze dnes nazývat psaním akademickým – tedy aplikování kreativních technik na výuku literatury i na práci s odborným textem: *„To bylo zásadním impulsem, kdy jsem si řekl: ano, tohle potřebujeme v našem českém prostředí také takhle badatelsky pojet. A bylo to pro mě hodně inspirativní.“⁵⁸* Přístup brněnské školy tedy čerpal z prostředí, které prošlo jistým specifickým vývojem, vymezovalo se určitými odlišnostmi v přístupu oproti americkému kontextu. Metody a techniky zařité z tvorby literárních textů bylo možno aplikovat i pro psaní neliterární:

„Styčné body jsou v tom, že skutečně jde o maximální využití všech kreativních potenciálů jedince. Ale to americké, jak jsem já ho tedy chápal, směřovalo k literárnímu psaní, respektive k publicistickému v první řadě. A pak tam byla silná snaha toho akademického psaní, tedy pomoci studentům, kteří absolvovali střední školy rozdílné úrovně, srovnat se v té dovednosti psaní na úroveň, která jim všem umožní vstoupit do toho akademického diskursu. (...) Tohle akademické psaní německá škola uchopila jako jeden z významných cílů, s tím, že ho výrazně rozvíjela.“⁵⁹

⁵⁶ Z rozhovoru s Nellou Mlsovou 26. 7. 2016.

⁵⁷ Z rozhovoru se Zbyňkem Fišerem 21. 1. 2017.

⁵⁸ Z rozhovoru se Zbyňkem Fišerem 21. 1. 2017.

⁵⁹ Z rozhovoru se Zbyňkem Fišerem 21. 1. 2017.

Lutz von Werner se však dle Zbyňka Fišera na základě nazření na celkovou problematiku kurzů tvůrčího psaní a na základě možnosti uchopit obor obecně začal věnovat i terapeutickým účinkům psaní. Tyto účinky a podněty z nich vzešlé zpracovával, vstřebával a rozvíjel.

Samotný název „Ateliér tvůrčího psaní“ je vynález Zdeňka Kožmína. Spolu s Ateliérem se zrodila Fišerova idea psaní jako myšlení s tužkou v ruce. Zajímavá je zde linie striktního navazování na tradici slohové výchovy a na základě onoho navazování i vymezování se právě vůči ní:

„Jako kantor jsem pozoroval, že sloh není zrovna oblíbenou disciplínou, protože on je těžký právě tím, že se nedá spoutat učebnicovými poučkami, a cítil jsem, že tady je ten potenciál žáků a studentů, ale že ho málo kantorů rozvíjí, protože je to těžké. Co tam opravovat? A jak hodnotit tvořivost? (...) Tohle byly ty impulsy, které mě vedly to rozvíjet už v dobách, kdy jsem nevěděl, že se to jmenuje tvůrčí psaní a že to třeba někde někdo dělá na jiných školách. A potom jsem samozřejmě i své odborné bádání zaměřil na to, aby ty výsledky, aby ta moje cvičení byla aplikovatelná. Aby to mělo didaktický rozměr.“⁶⁰

Tento přístup, založený v návaznosti na slohovou výchovu, shledává Zbyněk Fišer nenahraditelným v oblastech, kde je kreativita podřízena konvenci. Například právě při akademickém psaní nebo při dodržování forem i sdělení překládaných textů při výuce překladatelství:

„Tvůrčí psaní navazuje na sloh, jako metoda může být doplněním výukových metod v oboru český jazyk a literatura, komunikace a jazyková komunikace, ale nemůže nahradit samotný sloh. Tradiční školská výuka slohu má své místo, protože jsou určité druhy textu, které je potřeba zvládnout – ve kterých mnoho tvořivosti není. Tam je nutno postupovat podle nějakých algoritmizovaných pravidel, protože jinak bychom se nedomluvíli – psát životopis jako báseň, není v administrativním stylu možné. Když se tvůrčí psaní aplikuje na akademické psaní nebo na výuku překladatelů, tak musíme respektovat určité zásady odborného stylu – ale i ten má určité individuální nuance. Při překládání musíme respektovat do značné míry ten styl autora z té výchozí kultury, takže tam jsou značná omezení, ale individuální přínos tam je samozřejmě důležitý.“⁶¹

Na nejednotnost tvůrčího psaní sám Zbyněk Fišer pohlíží z neutrálního hlediska, jelikož se v podstatě jedná o proces, který obohacuje sám sebe. Literární pojetí

⁶⁰ Z rozhovoru se Zbyňkem Fišerem 21. 1. 2017.

⁶¹ Z rozhovoru se Zbyňkem Fišerem 21. 1. 2017.

může na své trase ujít kus cesty a získat určité zkušenosti, nalézt či vytvořit určité principy a techniky, které se dají zobecnit a využít ve specializaci jiné. To, jestli je tvůrčí psaní vázáno striktně na literární texty či ne, komentuje s nadhledem:

„Nevidím to jako problém. Já si myslím, že je možné věc chápat široce a chápat ji úzce. Metody, které využíváme pro literární psaní, můžeme použít pro vyhledávání, pro heuristickou fázi také při odborném psaní. Dneska je dokázáno, že člověk uvažuje literárním způsobem, v přiběžích, metaforách, obrazech atd. Takže to není nic, co by bylo vyhrazeno jenom talentovaným, vyvoleným literátům. Ty metody mohou používat všichni.“⁶²

V takto otevřeném pojetí Zbyněk Fišer chápe tvůrčí psaní ne jako talentovou výchovu či autorský výcvik, ale jako nástroj otevřený každému.⁶³

Literární akademie

Přístup pražské Literární akademie Josefa Škvoreckého byl formován ze zkušeností známý mimo jiné z prostředí dramatické tvorby. Svědčí pro to přístup, který rozvíjí a vyučuje na Divadelní fakultě Akademie múzických umění Jan Vedral, jeden ze zakladatelů Literární akademie Josefa Škvoreckého. Jde o psaní, které je součástí profesní přípravy k praktické režii a praktické dramaturgii. O psaní, které směřuje k dramatu:

„Směřuje k tomu, že ti lidé jsou schopni si na tom ozřejmit zdroje osobní inspirace a osobitého vidění. Když se potom pokouší psát, tak se pokouší tematizovat, dávat smysl něčemu, co pramení z nějakého vnitřního prožitku. (...) Jde o jakési vnitřní předpoklady tvůrčího procesu. Pracujeme tam se záznamy snů, s tím, že chvíli hledáme nějaká impulsní slova a impulsní slova se pak pokoušíme rozepisovat do krátkých prozaických útvarů. (...) Pak se zabýváme v tomhle základním modulu tím, že se pokoušíme opravdu popisovat, a ne interpretovat lidské chování, což je velice důležité pro režiséry, když mají vést herce. (...) A dostáváme se přes to k takovým základním stavební kamenům, ze kterých se potom skládá dramatický text. Pak se pokoušíme vytvořit situaci, tu situaci rozehrát do další situace – čili založit nějaké jádro příběhu.“⁶⁴

Podstatu tohoto přístupu vnesl Jan Vedral i do procesů, které stály na počátku výuky v oboru Tvůrčí psaní a publicistika na Literární akademii (Soukromé

⁶² Z rozhovoru se Zbyňkem Fišerem 21. 1. 2017.

⁶³ FIŠER, Zbyněk. *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole*, s. 71.

⁶⁴ Z rozhovoru s Janem Vedralem, 21. 11. 2016.

vysoké škole Josefa Škvoreckého). Dalším základem byly zkušenosti zejména Arnošta Lustiga a Josefa Škvoreckého, kteří vnesli do českého diskursu koncept výuky převzatý z amerických a kanadských univerzit. Smyslem bylo založit univerzitní předmět, který měl rozvíjet schopnosti se kultivovaně vyjadřovat:

„Tam je ten práh, kdy se lidé takto naučit pracovat mohou – to byl původní záměr Literární akademie. Ne že to budou spisovatelé, ale že budou mít poměrně široké uplatnění tam, kde se profesionálně pracuje v takzvaném slovesném projevu.“⁶⁵

Jako nejdůležitější Jan Vedral uvedl rozvoj kreativity. Je to proces kultivovaný a pokud možno vedený mimo klasické způsoby uvažování a chování, vnímání světa a jeho reflexe. Naše okolí na nás velmi intenzivně působí a neustále nám podsouvá modely chování, modely řešení situací a modely reagování. Takže v nějaké situaci například cítujeme něco, co jsme viděli ve filmu, nebo co je například součástí reklamy. Zjistíme, že vůbec nemluvíme sami za sebe:

„Tam je to kreativní psaní, které jsme akreditovali roku dva tisíce jako vysokoškolský obor. Tým se dával dohromady z Gymnasia Josefa Škvoreckého, které mělo nejvíce dotované humanistické kreativní předměty. Z gymnasia vznikla vyšší odborná škola a za pomoci profesora Krále, jeden manažer a tři pedagogové, jsme to vybojovali. Zezadu krytí zkušenostmi a názory Josefa Škvoreckého a Arnošta Lustiga.“⁶⁶

Škola se stala precedentem, který posunul vnímání literárního autorství, tvorby a vyučování psaní na roveň dalších uměleckých řemesel a škol. Právě na komparaci s těmito už zaběhlými uměními a přístupy k jejich výuce vystavěli své vztahování se k akademickému světu:

„Jsou nějaké metodiky, jak učit herectví, jsou nějaké metodiky, jak učit malířství – ale v zásadě je to vždycky kombinace technik a subjektivních přístupů. Je to individuální talentová výchova. Někdy se to vede, někdy ne. Jde o to probouzení vlastní tvořivosti jinými cestami. Někteří učí svým příkladem, například Jáchym Topol, někteří se snaží to učit pedagogicky, metodologicky.“⁶⁷

Literární akademie tedy vycházela z přístupu, že si studenti i pedagogové mohli navzájem vybírat. V tomto vztahu je však velice důležitý přístup studenta, který chce od svého okolí nasát, inspirovat se, vzít si cokoliv, co jej posune dál.

⁶⁵ Z rozhovoru s Janem Vedralem, 21. 11. 2016.

⁶⁶ Z rozhovoru s Janem Vedralem, 21. 11. 2016.

⁶⁷ Z rozhovoru s Janem Vedralem, 21. 11. 2016.

Jan Vedral popisuje problematiku vyučování slovy: „*Pokud k tomu přistupujeme z hlediska pedagogického, že je to někdo naučí; tak nenaučí. Neumíme vdechnout duši, umíme pomoci duši, aby se vyjádřila a aby se našla. V podstatě jde o učení, o vyučování tvořivosti.*“⁶⁸

Výukový proces literární talentové výchovy na škole měl tři základní sekce. Zaprvé teoreticko-historické vzdělání (souvislosti a historie oboru, přesahy k filozofii, psychologii, sociologii, etice a tak dále). Zadruhé jde v zásadě o naučitelné věci týkající se psaní, o psychosomatické dovednosti, ze své podstaty profesní návyky. Není lehké všechny tyto návyky u psaní pojmenovat, přinejmenším se však jedná o schopnost pravidelně pracovat, většinou navíc pod časovým stresem. Vzhledem k přijatým studentům lze tedy zapracovat na dvou nejčastějších principech. Naučit či rozšířit repertoár takovéhoto návyků:

*„Ti, co přijdou, jsou buď na hranici grafomanie, tedy toho, čemu říkáme obsedantně nutkavé psaní, nebo jsou to ti, co píšou lehkavě na jednu frekvenci, jednu povídku, báseň, tři, čtyři hodiny, když jsem v nějakém vzepjetí, a hotovo. Ale brát tu práci znova, vracet se, rozvíjet ji, komponovat, koncipovat; to už vyžaduje nějaké psychosomatické dispozice, které musí člověk objevit sám, nejsou žádné univerzální. Někdo pracuje rád v klidu, někdo pracuje rád v nepořádku, v hospodě, ve vlaku... Musíte se tohle o sobě dozvědět a k tomu slouží tahle sekce psychosomatických návyků.“*⁶⁹

Těmito dvěma sekcemi se tedy podchytí teoretické vědomosti a praktické dovednosti. Třetí sekcí v talentové výchově je samotná práce s individuálním talentem:

*„Tam je to nejméně popsatelná exaktní operace. Buď si ti dva lidé, pedagog se studentem, najdou k sobě cestu: má to smysl. Nebo je lepší si říct: pojď to zkusit s někým jiným. Proto je dobré točit pedagogy a dělat taková kolečka. A na tomhle základě jsme to postavili.“*⁷⁰

Škola prošla během své patnáctileté existence mnoha změnami, po smrti Alexandry Berkové v roce 2008 se ve vedení Katedry literární tvorby vystřídaly osobnosti jako Ivona Březinová, David Jan Novotný, Jiří Dědeček nebo Radek Malý. Mezi pedagogy se objevily spisovatelské osobnosti jako Petr Šabach, Petr Borkovec, Jáchym Topol, Daniela Fischerová, Milan Uhde nebo Radka Denemarková. Pedagogicky a produkčně bylo velmi plodné a úspěšné působení Ivony Březinové a autorské skupiny Hlava nehlava. Literární akademie

⁶⁸ Z rozhovoru s Janem Vedralem, 21. 11. 2016.

⁶⁹ Z rozhovoru s Janem Vedralem, 21. 11. 2016.

⁷⁰ Z rozhovoru s Janem Vedralem, 21. 11. 2016.

neexistuje, ale její přístup k oboru je stále platný. V jistých intencích se na její historii snaží navázat Vysoká škola kreativní komunikace, i když nejde o tak výrazný otisk, jaký dali škole do vínku právě její zakladatelé Alexandra Berková, Jan Vedral a Oldřich Král jakožto první garant oboru.

Závěr

Ačkoli jsem realizoval výzkum odkrývající dějiny oboru, vše mě vede k přemýšlení o současném stavu. Tento detailnější exkurz do hradecké, brněnské a pražské školy a jejich přístupů jen ukazuje, jak rozmanitým oborem tvůrčí psaní je. Na jejich přístupy přímo i nepřímo odkazují pedagogové z ostatních vysokých škol. Každý z lektorů do výuky vnáší svou jedinečnou osobnost i vidění světa, což samotný obor posouvá dál. V rámci humanitních fakult museli však mnozí vyučující pro tvůrčí psaní nejprve najít argumentaci, jak existenci semináře opodstatnit. Někdy jde o aplikaci poznatků z literární teorie (Jiří Studený na Univerzitě Pardubice), jindy o akademické psaní (Zbyněk Fišer na Masarykově univerzitě v Brně).

Tvůrčí psaní je stále ve sporném vztahu k literárnímu provozu i akademické obci. Mohou za to narativy ve veřejném prostoru, interpretace možná poněkud nešťastného názvu i samotné rozvětvení oboru. Berme však tyto atributy kladně, protože samotné ztracení se v chaosu dokáže být příznačným prvkem kreativity. Konec konců, ať klidně tvůrčí psaní zůstane stejně sporným pojmem, jako je sama literatura. Světový kontext disciplíny není sice po celou dobu spjatý s českým prostředím, to z ale jeho dílčích podob v různých etapách těžilo. Během 20. století se obor v duchu všech ostatních věd separoval a specializoval ve smyslu spisovatelského řemesla. Následně se jeho postupy začaly využívat interdisciplinárně, například ve výuce cizích jazyků či umění. A dnes se situace opět mění. Tvůrčí psaní se stává náplní volného času. Jde vlastně až o jakýsi kopernikovský obrat. Od rozvoje kritického nazírání a komunikačních, potažmo rétorických dovedností, se jedním z cílů oboru stalo posilování imaginativní a empatické složky osobnosti, podpora kreativity a myšlení mimo běžné společenské stereotypy.

Nelze najít jednotnou a jedinou správnou metodologii. Z podstaty samé disciplíny jsou její největší silou interdisciplinarita a otevřenost. Je jednoznačně výhodnější přemýšlet o obohacování oboru, vzájemném propojování světů, přístupů jednotlivých škol a snažit se inspirovat k co největšímu rozšíření možností tvůrčího psaní. Nejpodstatnějším znakem se ukázala samotná procesualita psaní. Zaměření na proces a z něho vyvozené poznatky. Principy jsou a budou vždy stejné, jde o využití psaní k dílčímu cíli. Ať už se jedná o psaní terapeutické, literární nebo jiné. Každý z lektorů si může vybrat svůj přístup a vnést do pomyslné metodologické množiny zase obnovený pohled na věc. Podstatnou veličinou se jeví utváření vlastního postoje ke skutečnosti.

Pomáhá měnit estetické, sémantické a mnohé další stránky přístupu k tvorbě i recepci. Váže se k tomu univerzálně využitelné a čím dál nezbytnější kritické myšlení.

Proto považuji za podstatné vytvářet prostor ke sdílení principů a zkušeností z oboru, dávat příležitost novým lektorům, snažit se o výchovu praktiků i teoretiků oboru, zkrátka propojovat světy tvůrčího psaní a neuzavírat se do slovinových věží. Psaní je sice introvertní záležitost, zkoumání jeho principů může být též, tvůrčí psaní však je ze své podstaty záležitost skupiny, a i jako skupina by mohla a podle mého názoru měla fungovat veškerá obec snažící se o totéž – o rozvoj tvůrčího psaní nejen v české, a nejen v literární kultuře.

Přílohy*Tabulka 1*

	celkem	prezenční	distanční
narátorů/narátorek	23	22 (2 prezenčně i distančně)	3 (1 pouze distančně)
rozhovorů	25	22	3
délka celkem	27 h, 20 m, 35 s	24 h, 42 m, 40 s	2h, 37m, 55s
rozhovorů/narátor*ka	1,08	1	1
délka/rozhovor	1 h, 5 m, 37 s	1 h, 07 m, 24 s	0 h, 52 m, 38 s

Tabulka 2

místo setkání	četnost
zaměstnání	6
bydliště	5
veřejné místo	11

Tabulka 3

počet narátorek	počet narátorů
5	18

Literatura:

CHOCHOLA, Václav. Tvůrčí psaní na literární akademii – klenot, který je třeba přeleštit. *Rukopis: revue o psaní: review of writing practice*. Praha Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2009, 4(6).

BENNETT, Eric. *Workshops of Empire: Stegner, Engle, and American Creative Writing during the Cold War*. Iowa City: University of Iowa Press, 2015.

BERKOVÁ, Alexandra. *O psaní*. Praha: Trigon, 2014

DAWSON, Paul. *Creative Writing and the New Humanities*. London; New York: Routledge, 2005.

DOČEKALOVÁ, Markéta. *Tvůrčí psaní pro každého*. Praha: Grada, 2006-2010.

DVOŘÁK, Jan, ed. *Psaní jako sebevyjádření*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998.

FIŠER, Zbyněk – HAVLÍK, Vladimír – HORÁČEK, Radek. *Slovem, akcí, obrazem*. Brno: Masarykova univerzita, 2010.

FIŠER, Zbyněk. *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole*. Brno: Doplněk, 2005.

FIŠER, Zbyněk. *Tvůrčí psaní v literární výchově jako nástroj poznávání*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

FIŠER, Zbyněk. *Tvůrčí psaní: malá učebnice technik tvůrčího psaní*. Brno: Paido, 2001.

FIŠER, Zbyněk: TVŮRČÍ PSANÍ. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [Online] Dostupné z URL: <https://www.czechency.org/slovník/TVŮRČÍ_PSANÍ> [Cit. 2022-02-11].

FRANC, Martin a Lenka KRÁTKÁ, ed. *Dějiny Akademie múzických umění ve vyprávěních*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2017.

GAJDOŠ, Július. *Od (tvůrčího) psaní ke scénickému umění*. Praha: KANT, 2012.

HRDLIČKA, František. *Průvodce po literárním řemesle*. Praha: Votobia, 2008.

HRUŠKA, Petr, ed. a kol. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008.

KOHOUT, Pavel. „Čas je můj přítel...“. *Host*, 2000, 16(1), s. 7.

KOŽMÍN, Zdeněk. *Tvořivý sloh*. Praha: Victoria Publishing. 1995.

KRÁTKÁ, L. Realizace orálněhistorických rozhovorů jako nedílná součást zpracování dějin AMU. *Iluminace*, 2015, Vol. 27 (4): 55–67.

KUPCOVÁ, Helena, ed. *Krok k autorské existenci*. Praha: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2002.

MCGURL, Mark. *The Program Era: Postwar Fiction and the Rise of Creative Writing*. Cambridge: Harvard University Press, 2011.

MÜCKE, Pavel a Martin BRYCHTA, ed. Na hranicích mezi minulostí a přítomností: současné perspektivy orální historie. Praha: Česká asociace orální historie, 2016.

MYERS, David Gershom. *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*. Chicago: The University of Chicago Press, 2006 [1996].

SLÁDEK, Ondřej. *Slovník literárněvědného strukturalismu A-Ž*. Praha: Host, 2018.

Soukromé gymnázium Josefa Škvoreckého. *Lidové noviny*. Praha, 12. 01. 1993, 6(8). s. 2.

STUDENÝ, Jiří. *Drama jazyka: teorie a praxe tvůrčího psaní*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003.

STUDENÝ, Jiří. *Dramata jazyka: teorie literatury a praxe tvůrčího psaní*. Červený Kostelec, 2010.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015.

Realizované rozhovory:

Rozhovor Pavla Jonáka s Nellou Mlsovou., 26. 7. 2016. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Jiřím Svěrákem., 1. 9. 2016. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Markem Staškem, 2. 11. 2016. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Romanem Sikorou, 16. 11. 2016. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Janem Vedralem, 21. 11. 2016. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Radkem Malým, 1. 9. 2016. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Danielou Fischerovou, 2. 12. 2016. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Danielem Soukupem, 16. 12. 2016. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s René Nekudou, 16. 12. 2016. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Janem Dvořákem, 18. 1. 2017. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka se Zbyňkem Fišerem, 25. 1. 2017. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Jiřím Studeným, 31. 1. 2020. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Jiřím Studeným, 24. 11. 2020. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Davidem Janem Novotným, 27. 4. 2021. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Ivo Harákem, 8. 5. 2021. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Radkem Malým, 17. 5. 2021. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Arnoštem Goldflamem, 20. 5. 2021. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Lydií Romanskou, 25. 5. 2021. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Václavem Křištofem, 3. 6. 2021. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Václavem Vokolkem, 7. 6. 2021. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Antonínem Kudláčem, 6. 1. 2022. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Jáchymem Topolem, 6. 1. 2022. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka Milanem Uhde, 10. 1. 2022. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Markétou Dočekalovou, 10. 2. 2022. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Ivonou Březinovou, 16. 2. 2022. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

Rozhovor Pavla Jonáka s Radkou Denemarkovou, 13. 4. 2022. Přepis rozhovoru uložen v osobním archivu autora.

O autorovi:

Mgr. Pavel Jonák, DiS. vystudoval na VOŠ Jaroslava Ježka obor Tvorba textu a scénáře, na Literární akademii Josefa Škvoreckého studoval obor Literární tvorba. Na Univerzitě Pardubice vystudoval obory Historicko-literární studia a Dějiny literární kultury. Od roku 2019 je doktorandem oboru Soudobé evropské kulturní dějiny na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, kde se věnuje výzkumu dějin českého tvůrčího psaní ve vyprávěních.

Email: paveljonak@email.cz

Tato studie vznikla jako výstup výzkumu „Dějiny českého tvůrčího psaní pohledem jeho zakladatelů“ podpořeného Grantovou agenturou Univerzity Karlovy (projekt č. 331121).